

درآمدی بر جایگاه اتاق‌های فکر در پالیسی‌سازی سیاست خارجی

محمد قاسم عرفانی^۱

چکیده

پرسش اساسی این مقاله این است که اتاق‌های فکر چیستند و چه نقش و اهمیتی در سیاست‌گذاری عمومی و سیاست‌گذاری در عرصه سیاست خارجی دارند؟ یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ایجاد اتاق‌های فکر از دهه ۱۹۸۰ به بعد، رشد انفجاری و خیره‌کننده داشته است. اتاق‌های فکر به منظور پر کردن فاصله بین محیط آکادمیک و مرحله سیاست‌گذاری شکل گرفته‌اند و قدرت دانش در تصمیم‌گیری بهتر را به نمایش می‌گذارند. آخرین سروی انجام‌شده نشان می‌دهد که بیش از هشت‌هزار اتاق فکر در سراسر جهان فعالیت دارند و قدرت‌های صنعتی توسعه‌یافته و قدرت‌های نوظهور بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. سیاست خارجی، مسائل و مشکلات بین‌المللی از قبیل امنیت، صلح، توسعه، محیط‌زیست و جز آن، موضوع تحقیق، ارزیابی و تحلیل بهترین مراکز مطالعاتی جهان هستند. نتایج تحقیق حکایت از آن دارد که رابطه مستقیم بین فعالیت اتاق‌های فکر و اتخاذ تصمیم منتج به توسعه و افزایش قدرت یک بازیگر در نظام بین‌الملل، وجود دارد. تعدادی از بهترین مراکز مطالعاتی در حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در سه کتگوری به طور اختصار معرفی شده است.

واژگان کلیدی: اتاق فکر، مطالعات استراتژیک، سیاست‌گذاری، سیاست خارجی،

روابط بین‌الملل.

۱. استاد دانشگاه و پژوهشگر (Erfani_84@yahoo.com).

مقدمه

اتاق‌های فکر در دنیای امروز اهمیت و جایگاه انکارناپذیر یافته است؛ از این رو، ایجاد می‌کند که پژوهش‌گران، محیط‌های آکادمیک، پالیسی‌سازان کشور و نخبگان سیاسی در دولت و بیرون از دولت با نقش و میزان تأثیرگذاری چنین مراکزی آشنا شده و برای بهره‌مندی از نتایج و دستاوردهای این نهادها به تأسیس و حمایت از آن‌ها مبادرت ورزند. در این مقاله که به‌عنوان مدخلی برای ورود به دنیای اتاق‌های فکر در جهان تلاش گردیده، این نکته تبیین می‌شود که اتاق‌های فکر به‌عنوان یک «مسئله» در دنیای امروزی مطرح است و نیاز است که افغانستان نیز به‌صورت گسترده وارد این فاز گردد؛ از این رو، پرسش‌های این مقاله عبارتند از این‌که اتاق‌های فکر چیستند؟ و در چه عرصه‌هایی فعالیت دارند و آیا بین توسعه‌یافتگی و ثبات سیاسی یک کشور و تعداد و کیفیت اتاق‌های فکر پیوندی وجود دارد؟ یکی از عرصه‌های فعالیت اتاق‌های فکر، سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی است. از آن‌جا که در عصر جهانی‌شدن و وابستگی متقابل دولت‌ها و دیگر بازیگران، هیچ کشوری بدون برنامه‌ریزی و فعالیت قوی در محیط بین‌الملل قادر به تأمین منافع ملی خود نیست، نقش اتاق‌های فکر در این زمینه بسیار برجسته است. از این رو ارتباط تنگاتنگ بین فعالیت اتاق‌های فکر و توسعه و قدرت بین‌المللی یک کشور، فرضیه این مقاله را تشکیل می‌دهد. امروزه، اتاق فکرشناسی خود به حوزه مطالعاتی مستقل تبدیل شده است و دانشگاه پنسیلوانیا دهمین دانشگاه معتبر جهان در سال ۲۰۱۸ از سال ۲۰۰۶ به این طرف «برنامه ارزیابی اتاق‌های فکر و نهادهای مدنی» را همه‌ساله در دستور کار خود قرار داده و نتایج ارزیابی خود را سالانه منتشر می‌کند. در ۱۳ سال گذشته، گزارش‌های مفصلی به‌صورت سالانه از سوی این نهاد منتشر شده است و آخرین گزارش آن مربوط به ۲۰۱۸ می‌باشد که در جنوری ۲۰۱۹ منتشر گردیده و یکی از منابع اصلی این مطلب به شمار می‌رود. انتظار می‌رود گزارش سال جاری در جنوری ۲۰۲۰ منتشر شود. در این مطلب نگاهی گذرایی داریم به مفهوم‌شناسی، تپیشناسی، فرایند و علل رشد اتاق‌های فکر و آمار کلی و توزیع جغرافیایی آن و مشخصاً تمرکز شده است بر جایگاه اتاق‌های فکر در پالیسی‌سازی سیاست خارجی.

۱. مفهوم‌شناسی اتاق فکر

اتاق فکر ترجمه فارسی اصطلاح انگلیسی «تینک تانک» است. البته در مواردی به اندیشکده، پژوهشکده و مرکز مطالعات نیز برگردانده شده است؛ ولی اتاق فکر رایج‌ترین و گویاترین معادل به نظر می‌رسد. از اتاق فکر تعاریف متعدد با وجوه مشترک ارائه شده است. فرهنگ لغت بزرگ جهانی چنین تعریف کرده است: «یک اتاق فکر که به‌عنوان بانک فکری هم شناخته می‌شود، گروهی از روشنفکران است که تحقیق می‌کنند و به دولت‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات مشوره می‌دهند در مجموع، اتاق فکر متشکل از کارشناسان و متخصصین میان‌رشته‌ای و میان‌حرفه‌ای است (Linbo, 2015). از طرفی هم «جیمز مک‌گان»، یکی از متخصصان برجسته این حوزه، اتاق‌های فکر را چنین تعریف کرده است: «اتاق‌های فکر نهادهای تحقیق، تجزیه و تحلیل و همکار هستند که رهنمودهای پالیسی‌سازی را در مسائل ملی و بین‌المللی ارائه کرده، پالیسی‌سازان را قادر می‌سازند که تصمیم آگاهانه اتخاذ کنند» (McGann, 2011). هم‌چنین، اتاق فکر به‌عنوان یک سازمانی شناخته می‌شود که با گردآوری دانشمندان میان‌رشته‌ای، به دنبال تحقیق در مورد پالیسی‌های عملیاتی، مسائل و نظریه‌های مختلف است. مباحث متنوع می‌تواند در اتاق‌های فکر مورد توجه قرار گیرد؛ از پالیسی اجتماعی، گرفته تا پالیسی‌های عمومی، پالیسی اقتصادی، استراتژی سیاسی، فرهنگ و تکنالوژی. ([https://searchcio.techtarget.com/](https://searchcio.techtarget.com/(definition/think-tank))

بنیاد اندیشه

در یک تعریف دیگر که ناظر به کارکرد اتاق‌های فکر در آمریکا است، آمده است که «اتاق‌های فکر آمریکایی به‌صورت دوامدار در پی یافتن راه‌حل برای مشکلات مختلف جهانی بوده، سپس در پی استدلال، دفاع و لابی‌گری برای تغییر پالیسی‌ها در سطح محلی، ایالتی و فدرالی برمی‌آیند» (<https://thebestschools.org/features/most-influential-think-tanks>)

از جانی هم نهادهایی موسوم به اتاق فکر به‌عنوان پل ارتباطی بین محیط‌های آکادمیک و مراکز پالیسی‌سازی، نهادهای دولتی و جامعه مدنی عمل می‌کنند (McGann, 2019). بدون فعالیت اتاق‌های فکر، فاصله جدی بین محیط آکادمیک و عرصه عملی سیاست و پالیسی‌سازی وجود دارد. نقش اتاق‌های فکر این است که این فاصله را از بین برده، پالیسی‌سازان و سیاست‌گران را قادر می‌سازند که با پشتوانه اطلاعاتی و علمی سیاست‌گذاری و اقدامات عملی داشته باشند.

۲. تیپ‌شناسی اتاق‌های فکر

اتاق‌های فکر را می‌توان بر اساس شاخص‌های مختلف، تیپ‌شناسی و طبقه‌بندی کرد. در این میان، دو نوع تیپ‌شناسی رایج‌تر است.

۲-۱. تیپ‌شناسی بر اساس قلمرو و نوع فعالیت

الف. مراکز ایدئولوژیکی: به نهادهای تحقیقاتی اطلاق می‌شود که کارشان در راستای حل مسائل بر بنیاد نگاه ایدئولوژیکی خاص است. این نوع نهادها نوعی جانب‌داری ایدئولوژیکی بر تحلیل، برداشت و راه‌کارشان حاکم است.

ب. مراکز تخصصی: به نهادهای تحقیقاتی گفته می‌شود که روی موضوع خاصی از قبیل سیاست خارجی، فقر و یا محیط‌زیست تمرکز دارند.

ج. مراکز فراملی: شامل آن دسته از نهادهای تحقیقاتی می‌شود که مرتبط با دولت هستند و روی پالیسی دولت در عرصه خاصی کار می‌کنند.

د. مراکز کاربردی: مصداق این نوع اتاق فکر عمدتاً نهادهای غیر دولتی است که طرح‌های مشخصی از قبیل پروژه‌های خیریه را اجرا می‌کنند (<https://searchcio.techtarget.com/>) (definition/think-tank).

۲-۲. تیپ‌شناسی بر اساس میزان استقلالیت و وابستگی

الف. مراکز مستقل: به نهادهایی گفته می‌شود که فعالیت‌ها و بودجه‌سازی خود را مستقل از دولت، گروه‌های ذینفع و داورها، انجام می‌دهند.

ب. مراکز شبه‌مستقل: شامل آن دسته از نهادهای پژوهشی می‌شود که از دولت مستقل هستند؛ اما گروه‌های ذینفع در تأمین بودجه و نحوه فعالیت آن از نفوذ قابل ملاحظه‌ای برخوردارند.

ج. مراکز وابسته به دانشگاه‌ها: مراکز تحقیقاتی که در دانشگاه‌ها موقعیت دارند و در زمینه پالیسی کار می‌کنند.

د. مراکز وابسته به احزاب سیاسی: نهادهایی که رسماً از طرف یک حزب سیاسی فعالیت می‌کنند.

همه مراکز وابسته به دولت‌ها: نهادهایی که رسماً بخشی از ساختار یک دولت محسوب می‌شوند.

و مراکز شبه‌دولتی: به نهادهای پژوهشی گفته می‌شود که بودجه و امکانات از دولت‌ها می‌گیرند اما جز ساختار رسمی دولت نیستند.

ز. مراکز انتفاعی: شامل واحدهای تحقیقاتی می‌شود که در عرصه پالیسی عمومی در بدل قرارداد و به منظور کسب سود فعالیت می‌کنند (<https://www.wellesley.edu/careereducation/>) (resources/introduction-think-tanks).

۳. فرایند ظهور و گسترش اتاق‌های فکر

هرچند پیشینه تأسیس اتاق‌های فکر، از جمله در آمریکا، به دهه ۱۸۳۰ قرن نوزدهم برمی‌گردد؛ اما تأسیس این قبیل نهادها از سال‌های نخست پس از جنگ جهانی دوم گسترش یافته و در سه دهه پایانی قرن بیست، همزمان با جهانی‌شدن، رشد خیره‌کننده این نهادها نوعی انفجار مراکز مطالعاتی را به نمایش گذاشته است؛ به گونه‌ای که جیمز ج. مکگان، مدیر برنامه «ارزیابی اتاق‌های فکر و نهادهای مدنی»^۱ در دانشگاه پنسیلوانیا می‌گوید در یک دهه گذشته (۱۹۹۷-۲۰۰۷) نه تنها چنین سازمان‌ها از لحاظ کمی افزایش فوق‌العاده داشته‌اند که به لحاظ قلمرو کاری و تأثیرگذاری نیز رشد چشم‌گیری داشته‌اند (MaGaan, 2008). در حالی که در سال ۲۰۰۷ تعداد اتاق‌های فکر در سراسر جهان به ۵۰۸۰ مرکز می‌رسید (McGann, 2008)، این رقم در سال ۲۰۱۸ به ۸۲۴۸ مرکز رسیده است (McGann, 2019).

۴. عوامل رشد اتاق‌های فکر

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، روند تأسیس اتاق‌های فکر از دهه ۱۹۸۰ قرن بیست به این طرف، رشد چشم‌گیری را نشان می‌دهد. تحقیقات انجام‌شده حکایت از آن دارد که در عصر جهانی‌شدن، شرایط جهانی و ماهیت نظام بین‌المللی به گونه‌ای تغییر کرده است که زمینه برای ایفای نقش برجسته و نیاز مبرم به ایجاد چنین مراکز فراهم گردیده است:

1. The Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSPP).

۱. انقلاب اطلاعات: این رخداد باعث گردیده است که حجم اطلاعات افزایش یافته و گردش اطلاعات و ایده‌ها سرعت بی‌پیشینه پیدا کند.

۲. جهانی شدن: در دنیای جهانی شدن، بازیگران بین‌المللی دولتی و غیر دولتی افزایش یافته است. اتاق‌های فکر به‌عنوان بازوی علمی و تحلیلی بازیگران از اهمیت بی‌پیشینه برخوردار شده است.

۳. تغییر ماهیت حاکمیت دولت‌ها: کنترل انحصاری دولت‌ها بر تولید و گردش اطلاعات به پایان رسیده است. از جانب دیگر، بخشی از صلاحیت و اختیارات دولت‌ها به نفع بازیگران فراملی کاهش یافته است.

۴. تغییر شکل دولت‌ها: هرچند دولت‌ها به لحاظ شکلی بزرگ‌تر از قبل شده‌اند؛ ولی مؤثریت آن‌ها افزایش نیافته است؛ از این‌رو، نوعی بحران اعتماد به نفس در مقامات دولتی احساس می‌شود. اتاق‌های فکر در مبارزه با این بحران و افزایش مؤثریت دولت‌ها نقش سازنده بازی می‌توانند.

۴. تغییر ماهیت مسائل سیاسی: امروزه مشکلات و مسائل سیاسی هم به لحاظ ماهوی و هم به لحاظ تکنیکی، بسیار پیچیده‌تر از قبل شده است که این امر، تجزیه و تحلیل بسیار فنی‌تر و دقیق‌تر را ایجاب می‌کند. به همین جهت، امروزه تصمیم‌گیری دشوارتر از پیش شده است.

۵. اهمیت اطلاعات و تجزیه و تحلیل مختصر و فوری: یکی از ویژگی‌های عصر کنونی، نیازمندی به اطلاعات اساسی کوتاه و تحلیل فشرده در زمان بسیار کوتاه است و پالیسی‌سازان اطلاعات و تحلیل‌ها را در فرمت مناسب و زمان مناسب نیاز دارند. اتاق‌های فکر از چنین سرعت و توانمندی برخوردارند (McGann, 2008).

۵. آمار کلی و توزیع جغرافیایی اتاق‌های فکر

بر اساس آخرین سروی، آمار کل اتاق‌های فکر فعال در جهان به ۸۲۴۸ مرکز می‌رسد. از این میان، ۱۵۵ مرکز برتر در عرصه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی فعالیت می‌کنند و ۱۱۱ مرکز برتر در عرصه دفاع و امنیت ملی کار می‌کنند.

توزیع جغرافیایی اتاق‌های فکر در قالب جدول ذیل ارائه می‌شود:

جدول ۱

جدول مربوط به ۲۰۱۸		
شماره	حوزه جغرافیایی	تعداد اتاق فکر
۱	اروپا	۲۲۱۹ مرکز
۲	آمریکای شمالی (مکزیک، کانادا و آمریکا)	۲۰۵۸ مرکز
۳	آسیا	۱۸۲۹ مرکز
۴	آمریکای جنوبی و مرکزی	۱۰۲۳ مرکز
۵	کشورهای جنوب صحرائی آفریقا	۶۱۲ مرکز
۶	خاورمیانه و آفریقای شمالی	۵۰۷ مرکز
جمع کل:		۸۲۴۸ مرکز

(McGann, 2019)

این در حالی است که آمار کلی و توزیع جغرافیایی اتاق‌های فکر در سال ۲۰۰۷ به شکل ذیل بوده است.

جدول ۲

جدول مربوط به ۲۰۰۷		
شماره	حوزه جغرافیایی	تعداد اتاق فکر
۱	اروپا	۱۶۷۷ مرکز
۲	آمریکای شمالی	۱۹۲۴ مرکز
۳	آسیا	۶۰۱ مرکز
۴	آمریکای جنوبی و مرکزی	۴۰۸ مرکز
۵	کشورهای جنوب صحرائی آفریقا	۲۷۴ مرکز
۶	خاورمیانه و شمال آفریقا	۱۹۲ مرکز
جمع کل:		۵۰۸۰ مرکز

(McGann, 2008)

۵-۱. ده کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در سراسر جهان

بر اساس سروی ۲۰۱۸، ده کشور اول دارای بیش‌ترین اتاق فکر به شرح ذیل است:

جدول ۳

شماره	نام کشور	تعداد اتاق فکر	ملاحظات
۱	ایالات متحده	۱۸۷۲ مرکز	بیش از ۵۰ درصد مراکز مطالعاتی آمریکا از دهه ۱۹۸۰ به بعد ایجاد شده‌اند و ۴۰۸ مرکز تنها در واشنگتن دی سی قرار دارد. در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، ۳۰ مرکز آمریکایی قرار دارد و در بین ده نهاد نخست، ۵ مرکز آمریکایی دیده می‌شود.
۲	هند	۵۰۹ مرکز	هند جزء قدرت‌های نوظهور و از اعضای بریکس است. در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، هفت مرکز هندی قرار دارد.
۳	چین	۵۰۷ مرکز	چین دومین قدرت اقتصادی جهان و از اعضای بریکس می‌باشد. در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، هفت مرکز چینی قرار دارد.
۴	بریتانیا	۳۲۱ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، پنج مرکز انگلیسی قرار دارد و «جتم هاوس» جایگاه چهارم را از آن خود کرده است.
۵	آرژانتین	۲۲۷ مرکز	آرژانتین نیز جز قدرت‌های رو به رشد و نوظهور است.
۶	آلمان	۲۰۱۸ مرکز	قوی‌ترین اقتصاد اروپا و در کنار فرانسه از اعضای محوری اتحادیه اروپا است.
۷	روسیه	۲۱۵ مرکز	جزء پنج قدرت اتمی عضو دائم شورای امنیت ملل متحد.
۸	فرانسه	۲۰۳ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، چهار مرکز فرانسوی قرار دارد و (IFRI) فرانسه جایگاه نخست را از آن خود کرده است.
۹	جاپان	۱۲۸ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، چهار مرکز جاپانی قرار دارد و (JIA) جایگاه هشتم را احراز کرده است.
۱۰	ایتالیا	۱۱۴ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، سه مرکز ایتالیایی قرار دارد.

(McGann, 2019, table 19)

این در حالی است که بر اساس سروی سال ۲۰۰۷، ده کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر تا حدی متفاوت بوده است:

جدول ۴

شماره	نام کشور	تعداد اتاق فکر
۱	ایالات متحده	۱۷۷۶ مرکز
۲	بریتانیا	۲۸۳ مرکز
۳	آلمان	۱۸۷ مرکز
۴	فرانسه	۱۶۲ مرکز
۵	هند	۱۲۲ مرکز
۶	روسیه	۱۰۴ مرکز
۷	جاپان	۱۰۳ مرکز
۸	آرژانتین	۱۰۰ مرکز
۹	کانادا	۹۴ مرکز
۱۰	ایتالیا	۸۷ مرکز

(McGann, 2008)

در دوازده سال گذشته، شاهد افزایش اتاق‌های فکر در همه کشورهای شامل هر دو جدول هستیم؛ با وجود این، نرخ افزایش اتاق‌های فکر در کشورهای نوظهور به مراتب بیش‌تر از قدرت‌های توسعه‌یافته پیشین است؛ به‌عنوان مثال: در حالی که چین با ۷۳ اتاق فکر در سال ۲۰۰۷ در جایگاه یازدهم جهانی قرار داشت، در سال ۲۰۱۸ با برخورداری از ۵۰۷ مرکز مطالعاتی در جایگاه سوم جهانی قرار گرفته است. هم‌چنین، هند در سال ۲۰۰۷ با برخورداری از ۱۲۲ اتاق فکر در رده پنجم جهان قرار داشت، در آخرین سروی با دارا بودن ۵۰۹ مرکز، بعد از ایالات متحده، بیش‌ترین مرکز مطالعاتی را در کل جهان به خود اختصاص داده است. همین‌طور آرژانتین که در ۲۰۰۷ تنها صد مرکز مطالعاتی داشت و در رده هشتم جهانی جای گرفته بود، بر اساس گزارش جدید، دارای ۲۲۷ اتاق فکر می‌باشد و به جایگاه پنجم جهانی صعود کرده است. از جانب دیگر، بریتانیا، فرانسه، جاپان، روسیه و کانادا به رغم این‌که شاهد افزایش اتاق‌های فکر هستند؛ اما جایگاه پیشین خود را از دست داده‌اند.

۵-۲. پنج کشور دارای بیشترین اتاق فکر در خاورمیانه و شمال آفریقا

بر اساس آخرین گزارش، در خاورمیانه و شمال آفریقا پنج کشور دارای بیشترین مراکز مطالعاتی قرار ذیل است:

جدول ۵

شماره	نام کشور	تعداد اتاق فکر	ملاحظات
۱	اسرائیل	۶۹ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، سه مرکز اسرائیلی قرار دارد و مؤسسه مطالعات امنیت ملی (INSS) این کشور در جایگاه هشتم و پنجم قرار دارد.
۲	ایران	۶۴ مرکز	هیچ‌یک از مراکز ایرانی در میان ۱۵۵ مرکز فوق‌الذکر نیست.
۳	ترکیه	۴۸ مرکز	در میان ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی، پنج مرکز ترکی دیدی می‌شود و بنیاد ترکیه در بخش تحقیقات پلیسی اقتصادی (TEPAV) در جایگاه پنجاهم قرار دارد.
۴	مصر	۳۹ مرکز	یک نهاد مصری به نام مرکز مطالعات سیاسی و استراتژیک الاهرام (ACPSS) در جمع ۱۵۵ مرکز برتر مرتبط با مسائل بین‌المللی در جایگاه سی و چهارم قرار دارد.
۵	امارات متحده عربی	۳۶ مرکز	هیچ‌یک از مراکز این کشور در جمع ۱۵۵ مرکز بیش‌گفته دیده نمی‌شود. در عوض، مرکز تحقیقات گولف (GRC) عربستان و مؤسسه مطالعات امنیتی عرب (ACSIS) مربوط به اردن در این لیست دیده می‌شوند.

(McGann, 2019)

۶. وضعیت اتاق‌های فکر در افغانستان

بر اساس آخرین گزارش منتشرشده از سوی دانشگاه پنسیلوانیا در مورد آمار و درجه‌بندی اتاق‌های فکر، در افغانستان ۲۲ اتاق فکر شناسایی شده است که از این میان، هفت اتاق فکر افغانستان در جمع شصت و پنج مرکز برتر آسیای مرکزی قرار دارد. با اعتبارترین مرکز مطالعاتی در افغانستان «واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان»^۱ است که در بین مراکز برتر آسیای مرکزی،

1. AREU.

جایگاه پنجم را از آن خود کرده، در بین بهترین اتاق‌های فکر فعال در عرصه اجتماعی، جایگاه پنجاه و پنجم را دارد و در بین بهترین مراکز مستقل جهان، رتبه بیست و ششم را از آن خود کرده است. واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان در سال ۲۰۰۲ با حمایت جامعه جهانی با هدف ترویج و رشد فرهنگ تحقیق و یادگیری تأسیس گردید. هیأت‌مدیره آن را نمایندگان تمویل‌کنندگان، سفارت‌خانه‌ها، ملل متحد، جامعه مدنی و کارشناسان مستقل تشکیل می‌دهند. تمویل‌کننده اصلی این نهاد «آژانس توسعه بین‌المللی سوئدن»^۱ است. هم‌چنین، دیگر نهادهای بین‌المللی در تمویل پروژه‌های این نهاد سهم می‌گیرند؛ به‌عنوان مثال: پروژه‌های ۲۰۱۹ این نهاد از سوی اتحادیه اروپا، مؤسسه صلح آمریکا، مؤسسه امور بین‌الملل ناروی و نظایر آن تمویل شده است (<https://areu.org.af>). از طرفی هم سازمان مطالعات اقتصادی و حقوقی افغانستان^۲ آخرین نهاد تحقیقاتی افغانستان است که در سطح آسیای مرکزی در جایگاه پنجاه و سوم قرار گرفته است. پنج مرکز دیگر افغانستان که در بین این دو قرار دارند، عبارتند از: بنیاد آغا خان^۳، بنیاد آسیا واحد افغانستان^۴، مرکز مطالعات استراتژیک افغانستان، شورای بین‌المللی امنیت و توسعه در افغانستان^۵ و مؤسسه افغانستان برای توسعه روستایی^۶. نکته حایز اهمیت این است که هیچ‌یک از نهادهای تحقیقاتی افغانستان یا مستقر در افغانستان، در حوزه سیاست خارجی و یا امنیت ملی فعالیت متمرکز ندارند و حداقل این‌که بر اساس این ارزیابی، چنین جایگاهی را به دست نیاورده‌اند. مرکز مطالعات استراتژیک وزارت خارجه افغانستان که یک نهاد دولتی و دارای پشتوانه و امکانات دولتی گسترده است، حتی در جمع مراکز معتبر منطقه‌ای فهرست نشده است، چه برسد به این‌که در لیست مراکز معتبر جهانی قرار گیرد (McGann, 2018, table 8, Table 19).

۷. اتاق‌های فکر و سیاست خارجی

همان‌طور که اشاره شد، اتاق‌های فکر برای پالیسی‌سازی در عرصه‌های مختلف، از جمله در عرصه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی، فعالیت دارند. مراکز مطالعاتی مرتبط با سیاست

1. Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA).

2. AELSO.

3. AKF.

4. AF_A.

5. ICSD.

6. AIRD.

خارجی در بستر انقلاب صنعتی و جنگ‌های جهانی، بیش‌تر در کشورهای صنعتی‌شده غرب ظهور کرد و سپس به دیگر نقاط جهان نیز گسترش یافت. فلسفه ایجاد اتاق‌های فکر در این زمینه کمک به مدیریت نظام بین‌الملل تحت سلطه غرب و لیبرال‌دموکراسی بود. اما امروزه، کشورهای اقتدارگرا نیز حمایت‌کننده و مشوق فعالیت این قبیل نهادها هستند و از خروجی فعالیت آن‌ها در راستای منافع ملی خود بهره می‌برند. شایان توجه است که بخش قابل توجهی از مهم‌ترین مراکز مطالعاتی جهان که در حوزه مسائل بین‌المللی فعالیت دارند، بر سیاست خارجی تمرکز دارند؛ به‌گونه‌ای که بر اساس آخرین سروی انجام‌شده، ۱۵۵ مرکز برتر در حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی فعالیت دارند؛ در حالی که تنها ۳۵ مرکز معتبر در حوزه صحت جهانی، ۱۲۳ نهاد تحقیقاتی در عرصه توسعه بین‌الملل، ۸۷ اندیشکده دیگر در عرصه اقتصاد بین‌الملل و ۱۰۱ مرکز معتبر در حوزه دفاع و امنیت ملی فعالیت دارند (McGann, 2019). مهم‌ترین کارکرد اتاق‌های فکر در عرصه سیاست خارجی این است که اهمیت علم در عرصه قدرت را نشان دهند و از جانبی هم قدرت از دانش در راستای پیشبرد برنامه‌های سیاسی خود حمایت کرده بهره می‌برد.

۸. بهترین مراکز مطالعاتی در حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی

همان‌طور که قبلاً گفته شد، بر اساس سروی دانشگاه پنسیلوانیا، ۱۵۵ مرکز برتر در این حوزه شناسایی شده است. ما در این‌جا به معرفی اجمالی مراکز معتبر در سه کتگوری می‌پردازیم:

۸-۱. بهترین مراکز مطالعاتی کشورهای صنعتی

در این بخش تنها به معرفی فشرده پنج مرکز مطالعاتی از کشورهای فرانسه، ایالات متحده آمریکا، انگلستان، جاپان و آلمان اکتفا می‌شود:

۸-۱-۱. مؤسسه فرانسوی روابط بین‌الملل^۱

این مؤسسه تحقیقاتی در ۱۹۷۹ به‌عنوان یک نهاد مستقل تأسیس گردیده، در حوزه مسائل بین‌المللی و حکوت‌داری جهانی تحقیق می‌کند. بر اساس درجه‌بندی انجام‌شده در سال ۲۰۱۸، این مؤسسه در صدر لیست ۱۵۵ مرکز معتبر فعال در عرصه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل

1. French Institute of International relations (IFRI).

قرار دارد و بر اساس همین ارزیابی، دومین مؤسسه تحقیقاتی تأثیرگذار جهان پس از نهاد بروکینگز آمریکایی به شمار می‌رود. این مؤسسه یک تیم تحقیقاتی چندملیتی را ایجاد کرده است که شامل ۳۰ محقق حرفه‌ای دائمی می‌باشد و در ۱۰ بخش تحقیقاتی تقسیم شده‌اند. این بخش‌ها شامل حوزه‌های جغرافیایی و تخصصی می‌شود. خروجی تحقیقات این نهاد در قدم اول برای تصمیم‌گیرندگان سیاسی و اقتصادی و بعد برای دانشگاهیان، رهبران فکری و نهادهای مدنی قابل استفاده است. نتایج تحقیقات این مؤسسه به زبان‌های فرانسوی، انگلیسی، آلمانی و روسی قابل دسترس است. این مرکز سالانه بیش از ۱۴۰ کنفرانس تخصصی را در پاریس و خارج از فرانسه مدیریت و اجرا می‌کند. همچنین، سالانه میزبان بیش از ۱۲۰ مهمان عالی‌رتبه شامل رهبران دولت‌ها و مقامات حکومتی است. مؤسسه علاوه بر گزارش سالانه، یک مجله را نیز منتشر می‌کند و پژوهش‌گران آن تنها در سال ۲۰۱۸ بیش از هفتاد مقاله مرتبط با پالیسی را منتشر کرده‌اند (<https://www.ifri.org/en/about/missions-of-ifri>). علاوه بر این، سه نهاد دیگر فرانسوی از جمله «مؤسسه فرانسوی برای مسائل بین‌المللی و استراتژیک» و «مؤسسه اتحادیه اروپا برای مطالعات امنیتی» در جمع بهترین مراکز مطالعاتی جهان در حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل قرار دارند (McGann, 2019).

۸-۱-۲. موقوفه کارنگی برای صلح بین‌المللی^۱ آمریکا

این نهاد در سال ۱۹۱۰ توسط «اندرو کارنگی^۲»، میلیاردر آمریکایی، به‌عنوان یک اندیشکده خصوصی غیرانتفاعی به منظور گسترش همکاری بین‌المللی و سهم فعال آمریکا در امور بین‌الملل تأسیس گردید. سال ۲۰۰۶ نقطه عطفی در تاریخ فعالیت‌های این مؤسسه به شمار می‌رود که برای ایجاد اولین اتاق فکر جهانی اقدام کرد. هم‌اکنون مراکز مطالعاتی کارنگی در واشنگتن، مسکو، بروکسل، پکن، بیروت و دهلی جدید، فعال است. شبکه کارنگی توسط یک هیأت امنای بین‌المللی نظارت می‌شود و بیش از ۱۰۰ متخصص در بیست کشور دنیا مشغول فعالیت هستند. بر اساس ارزیابی دانشگاه پنسیلوانیا در ۲۰۱۸، موقوفه کارنگی دومین نهاد مطالعاتی معتبر جهان در حوزه مسائل بین‌المللی و سیاست خارجی و سومین نهاد تأثیرگذار در سطح جهان محسوب می‌شود. برنامه‌های مطالعاتی این نهاد در حوزه‌های جغرافیایی آسیا، خاورمیانه، جنوب آسیا،

اروپا، روسیه و اورآسیا دسته‌بندی شده است. هم‌چنین، در عرصه سایبری، هسته‌ای، دموکراسی، منازعه، حکومت‌داری، ژئواکونومیک و تکنالوژی فعالیت دارد (<https://carnegieendowment.org>). آمریکا با ۱۸۷۱ اتاق فکر در رتبه نخست جهانی قرار دارد و نزدیک به ۲۳ درصد کل مراکز مطالعاتی جهان را در اختیار دارد؛ در حالی که هند به‌عنوان دومین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر، ۶ درصد را از آن خود کرده است. علاوه بر کارنگی، ۲۹ مرکز مطالعاتی دیگر آمریکا در جمع برترین مراکز مطالعاتی جهان در حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی قرار دارند که از آن جمله می‌توان از «مرکز ویلسون»، «شرکت رند»، «شورای روابط خارجی»، «شورای آتلانتیک»، «شورای شیکاگو درباره مسائل جهانی»، «بنیاد هریتج» و «مؤسسه تحقیقات سیاست خارجی» نام برد (McGann, 2019, table 19).

۸-۱-۳. چتم هاوس^۱ انگلیس

چتم هاوس یا «مؤسسه سلطنتی روابط بین‌الملل^۲»، در سال ۱۹۲۰ به‌عنوان یک نهاد مطالعاتی غیر انتفاعی در لندن تأسیس گردید. در سال ۱۹۱۹، زمانی که هیأت‌های انگلیسی و آمریکایی برای شرکت در کنفرانس صلح پاریس پس از جنگ جهانی اول حضور یافته بودند، این ایده شکل گرفت که مؤسسه انگلیسی-آمریکایی درباره مسائل جهانی با هدف مطالعه مشکلات بین‌المللی و جلوگیری از وقوع جنگ در آینده، ایجاد شود. در همین راستا، چتم هاوس در لندن و «شورای روابط خارجی^۳» در نیورک به‌عنوان دو مؤسسه خواهر شکل گرفتند. چتم هاوس در سال ۱۹۲۶ اعتبار سلطنتی خود را به دست آورد و پس از آن به‌عنوان «مؤسسه سلطنتی روابط بین‌الملل» شناخته می‌شود. مأموریت این نهاد، کمک به دولت‌ها و جوامع برای ساختن جهانی باثبات، مرفه و عادلانه تعریف شده است. در وب‌سایت این نهاد آمده است که گزارش‌ها، مقالات، کتاب‌ها و دیگر محصولات آن منبع حیاتی برای رهبران و سیاست‌گذاران دولتی، بخش‌های خصوصی و نهادهای مدنی محسوب می‌شود (<https://www.chathamhouse.org>).

انگلیس با برخورداری از ۳۲۱ اتاق فکر، چهارمین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در جهان است. چتم هاوس معتبرترین مرکز انگلیسی در عرصه سیاست خارجی و روابط بین‌المللی است که در درجه‌بندی بین‌المللی، جایگاه چهارم را به خود اختصاص داده است. افزون بر چتم

1. Chatham House.

2. Royal Institute of International Affairs.

3. Council on Foreign Relations.

هاوس، پنج نهاد مطالعاتی دیگر انگلستان نیز در جمع بهترین پژوهشکده‌های جهان در عرصه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل قرار دارند که از آن جمله می‌توان از «مؤسسه بین‌المللی مطالعات استراتژیک»، «شورای اروپایی روابط خارجی» و «مؤسسه خدمات متحد سلطنتی» نام برد (McGann, 2019, table 19).

۸-۱-۴. مؤسسه امور بین‌الملل جاپان^۱

این مؤسسه در سال ۱۹۵۹ به‌عنوان یک پژوهشکده پالیسی غیر دولتی و غیر انتفاعی تأسیس گردید. تمرکز این نهاد بر مسائل خارجی و امنیتی است. علاوه بر آن، در همکاری با نهادها و متخصصین خارجی، سیاست خارجی جاپان را ارزیابی نموده برای دولت طرح و برنامه تولید می‌کند. هم‌چنین، از اهداف این نهاد این است که همراه با شبکه وسیعی از دانشمندان همسو، به‌عنوان منبع مستقل تجزیه و تحلیل مسائل بین‌المللی در جهان پیچیده امروزی عمل می‌کند. چندین مرکز مطالعات دیگر به‌عنوان زیرمجموعه و یا همسو با این مؤسسه فعالیت دارند که از آن جمله می‌توان به «مرکز ترویج خلع سلاح و عدم تکثیر اسلحه^۲»، «شورای همکاری‌های امنیتی در آسیا-پاسفیک^۳»، «شورای همکاری اقتصادی پاسفیک^۴» و «مرکز اطلاعات جاپان^۵» اشاره کرد. در سال ۲۰۱۲ که این مؤسسه به‌عنوان بنیاد مدغم در منافع عمومی مورد تأیید نخست‌وزیر جاپان قرار گرفت، وضعیت آن متفاوت از قبل گردید. جاپان با در اختیار داشتن ۱۲۸ اتاق فکر، در رتبه نهم جهانی قرار دارد. بر اساس آخرین ارزیابی، این مؤسسه در سطح جهانی رتبه چهاردهم را دارد و در سطح منطقه شرق آسیا جایگاه دوم را بعد از یک نهاد کره‌ای به خود اختصاص داده و در بین بهترین مراکز فعال در حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل به‌عنوان هشتمین نهاد معتبر شناخته می‌شود (McGann, 2019). این نهاد علاوه بر گزارش سالانه، تا کنون بیش از صد جلد کتاب منتشر کرده است و از سال ۱۹۶۰ مجله ماهانه‌ای را در حوزه سیاست خارجی جاپان و مسائل بین‌المللی منتشر می‌کند که شش‌صد و هشتادمین شماره آن در زمینه حفاظت از حقوق بشر با سازوکارهای بین‌المللی در اپریل ۲۰۱۹ منتشر شده است (<http://www2.jiia.or.jp>).

1. Japan Institute in International Affairs (JIIA).
2. CPDNP.
3. CSCAP.
4. PECC.
5. Japan Information Center.

۸-۱-۵. مؤسسه آلمانی امور بین‌الملل و امنیت^۱

این نهاد زمانی که آلمان در فضای جنگ سرد به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شده بود، در سال ۱۹۶۲ در مونیخ، یعنی آلمان غرب، تأسیس گردید. در سال ۲۰۰۰ مرکز اصلی این مؤسسه به برلین منتقل شد و در سال ۲۰۰۹ شعبه دیگر آن در بروکسل آغاز به فعالیت کرد. این مؤسسه که با نام اختصاری (SWP) شناخته می‌شود، در ۲۰۱۲ نیم‌قرن فعالیت خود را جشن گرفت. حوزه‌های مطالعاتی این نهاد، مثل اغلب دیگر نهادها، بر اساس حوزه‌های جغرافیایی از قبیل اروپا، ترکیه، خاورمیانه، آمریکا، آسیا و جز آن تقسیم گردیده که در هریک از این قلمروها، مسائل داخلی آن بخش و سیاست خارجی کشورهای مورد نظر مطالعه می‌شود. هم‌چنین، یک واحد از این مؤسسه در مورد امنیت بین‌الملل و بخشی دیگر در مورد مسائل جهانی از قبیل محیط‌زیست، بهداشت و انرژی فعالیت دارد. این مرکز هم‌چنین پروژه‌هایی را در هریک از بخش‌های فوق تعریف کرده که به‌صورت مشترک با یک نهاد دیگر و یا به تنهایی برنامه‌ریزی و اجرا می‌کند. به‌عنوان مثال: در حوزه اروپا گروه چشم‌انداز بریتانیا- آلمان، به‌صورت سالیانه به منظور مبادله دیدگاه درباره آینده اروپا، مناسبات دوجانبه و منافع مشترک خارجی، تشکیل می‌شود. برنامه‌ریزی و اجرا به عهده همین مؤسسه آلمانی و چتم هاوس انگلیس است و شرکت‌کنندگان آن را مقامات و کارشناسان ارشد دو کشور تشکیل می‌دهند. هم‌چنین، گفت‌وگوی نیروهای مسلح یکی دیگر از برنامه‌های سالانه این نهاد است که یک گروه از رهبران ارشد نظامی را گرد هم می‌آورد تا در مورد موضوعات جاری بین‌المللی و پالیسی امنیت بین‌الملل گفت‌وگو کنند؛ به‌عنوان مثال: در خاورمیانه پروژه‌هایی زیر عنوان «دیالوگ آلمانی- ایرانی» با همکاری مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی ایران و «دیالوگ آلمانی- اسرائیلی» با همکاری مرکز مطالعات امنیت ملی اسرائیل اجرا می‌گردد (<https://www.swp-berlin.org/en/projects>).

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، آلمان با ۲۱۸ اتاق فکر در رتبه ششم جهانی به لحاظ تعداد قرار دارد. بر اساس آخرین ارزیابی، این نهاد آلمانی در سطح جهان از جایگاه بیست و یکم برخوردار است و در بین مراکز مرتبط با سیاست خارجی و امور بین‌الملل در رتبه سیزدهم قرار دارد. افزون بر این مؤسسه، پنج نهاد تحقیقاتی دیگر آلمانی از جمله «شورای روابط خارجی آلمان» و «شفافیت بین‌المللی» در جمع بهترین اتاق‌های فکر سال ۲۰۱۸ مرتبط با سیاست خارجی و

1. German Institute for International and Security Affairs.

مسائل بین‌المللی قرار دارند (McGann, 2019, Table 3 & 19).

۸-۲. بهترین مراکز مطالعاتی قدرت‌های نوظهور

در این بخش، تنها به معرفی فشرده پنج مرکز مطالعاتی از کشورهای چین، برزیل، هند، آرژانتین و سنگاپور اکتفا می‌شود. گزینش این مراکز مطالعاتی بر این مبنا است که از هریک از کشورهای فوق به‌عنوان قدرت‌های نوظهور سیاسی و یا اقتصادی، یکی از مراکزی که بالاترین رتبه را در بین ۱۵۵ نهاد پژوهشی مرتبط با حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل دارند، انتخاب شده است.

۸-۲-۱. مؤسسات روابط بین‌الملل معاصر چین^۱

این نهاد در سال ۱۹۸۰ به‌عنوان «مؤسسه روابط بین‌الملل معاصر چین» تأسیس گردید و در سال ۲۰۰۳ به «مؤسسات روابط بین‌الملل معاصر چین» ارتقا و تغییر نام یافت. علت این تغییر نام این است که این نهاد عظیم چینی برخلاف دیگر مراکز مطالعاتی که دارای واحدها و تیم‌های جداگانه مطالعاتی برای هریک از قلمروهای جغرافیایی هستند، به ایجاد مؤسسات جداگانه برای هریک از بخش‌های مورد علاقه خود اقدام کرده است؛ از این رو، این نهاد شامل ده مؤسسه مطالعاتی در حوزه‌های آمریکا، اورآسیا، اروپا، شمال‌شرق آسیا، جنوب آسیا، جنوب‌شرق آسیا و اقیانوسیه، خاورمیانه، آمریکای جنوبی، آفریقا و هنگ‌کنگ و ماکائو می‌باشد. هریک از این مؤسسات دارای دیپارتمنت‌های مختلف با کارشناسان ثابت هستند و ارزیابی جامع از تمامی مسائل یک قلمرو دارند؛ به‌عنوان مثال: مؤسسه مطالعات آمریکایی دارای پنج دیپارتمنت است که در عرصه‌های مسائل سیاسی آمریکا، اقتصاد، سیاست خارجی، امنیت و روابط آمریکا با چین مطالعه و تحلیل می‌کنند. در این نهاد، ۳۸۰ نیروی انسانی به شمول مدیران، پژوهش‌گران و کارمندان مشغول کار هستند که بیش از ۱۵۰ نفر آن‌ها را پروفسورها و یا دانشیارها تشکیل می‌دهند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، این نهاد نسبت به نهادهای قبلی از کشورهای صنعتی یک نهاد جوان ولی به‌شدت در حال رشد است (<http://www.cicir.ac.cn/NEW/index.html>).

چین با در اختیار گرفتن ۵۰۷ مرکز مطالعاتی، سومین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در جهان محسوب می‌گردد. جایگاه این نهاد چینی بر اساس ارزیابی ۲۰۱۸، رتبه سی‌ام جهانی و درجه

1. China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR).

پنجم منطقه‌ای است و در بین مراکز برتر سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در جایگاه ششم قرار دارد. علاوه بر این، پنج مرکز مطالعاتی دیگر چین از جمله «مؤسسه مطالعات بین‌الملل چین» و «مؤسسه مطالعات بین‌الملل شانگهای» در جمع بهترین مراکز مطالعاتی جهان در حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی قرار دارند (McGann, 2019, table 3 & 19).

۸-۲-۲. بنیاد ژتولیو وارگاس^۱ برزیل

این نهاد که با علامت اختصاری FGV شناخته می‌شود، در سال ۱۹۴۴ توسط «ژتولیو وارگاس»، وکیل و سیاست‌مدار برزیلی، به‌عنوان یک نهاد آموزشی- پژوهشی با هدف توسعه اقتصادی- اجتماعی برزیل تأسیس گردید. بنیاد وارگاس دارای هشت واحد آموزشی از جمله مدرسه روابط بین‌الملل می‌باشد. این بنیاد حجم وسیعی از تحقیقات آکادمیک را در عرصه‌های اقتصاد خرد، اقتصاد کلان، امور مالی و بانکی، تجارت، تصمیم‌گیری، حقوق، بهداشت، رفاه، فقر و بیکاری، جمعیت، و توسعه پایدار تولید می‌کند. هم‌چنین، پروژه‌هایی را به درخواست بخش‌های خصوصی و دولتی و یا آژانس‌های بین‌المللی از قبیل بانک جهانی انجام می‌دهد (<https://portal.fgv.br/en>).

برزیل با داشتن ۱۰۳ مرکز مطالعاتی، یازدهمین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در جهان است. بنیاد وارگاس در سال ۲۰۱۸ رتبه نخست بهترین اتاق‌های فکر آمریکای جنوبی و مرکزی را از آن خود کرده و در سطح جهان دارای رتبه ششم می‌باشد. هم‌چنین، در میان بهترین مراکز مطالعاتی مرتبط با سیاست خارجی و روابط بین‌الملل در جایگاه سی و یکم قرار گرفته است. برزیل به‌عنوان یکی از قدرت‌های نوظهور، ۱۰۳ اتاق فکر دارد که از آن میان، بنیاد وارگاس و یک نهاد دیگرش در جمع بهترین مراکز مطالعاتی حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی شناسایی شده است (McGann, 2019).

۸-۲-۳. بنیاد تحقیق و ارزیابی^۲ هند

در سال ۱۹۹۰، که هند بیش‌تر از گذشته، وارد ساختار جهانی اقتصاد گردید، وضعیت جدید فرصت‌ها و چالش‌هایی را فرا راه این کشور قرار داد؛ لذا شرایط ایجاب می‌کرد که یک نهاد

1. FundaçãoGetúlio Vargas.

2. Observer Research Foundation .

مستقلی برای ارزیابی انتقادی مشکلات فرا روی هند و کمک به تصمیم‌گیرندگان ایجاد شود. ORF یا بنیاد تحقیق و ارزیابی به این منظور تأسیس گردید و برای نخستین بار اقتصاددانان برجسته و پالیسی‌سازان هند را گرد هم آورد تا برنامه اصلاحات اقتصادی را ارائه کنند. این بنیاد امروزه نقش اساسی را در ایجاد اجماع سیاسی هند ایفا کرده، هند را قادر به تعامل سازنده با جهان ساخته است. این نهاد چندین برنامه تحقیقاتی را به پیش می‌برد از جمله:

- مطالعات استراتژیک در حوزه‌های اورآسیا، دریایی، همسایگان، هسته‌ای و فضایی؛
- مطالعات تکنولوژیکی و رسانه‌ای در عرصه‌های امنیت سایبری، دولت‌داری الکترونیکی و مطالعات رسانه‌ای؛
- مطالعات در حوزه انرژی، تغییرات اقلیم و منابع طبیعی؛
- مطالعات توسعه پایدار شامل آموزش، مهارت و بهداشت عمومی؛
- مطالعات در عرصه تجارت و اقتصاد بین‌المللی؛
- مطالعات در عرصه اصلاحات سیاسی، حکومت‌داری و سیاست‌گذاری شهری.

این نهاد هم‌چنین سلسله‌گفت‌وگوهای علمی درباره مسائل جاری سیاسی منطقه‌ای و مناسبات هند با همسایگان برگزار می‌کند؛ به‌عنوان مثال: اخیراً در سوم اکتبر ۲۰۱۹ نشستی را زیر عنوان «چرا غرب از چین هراس دارد؟» را با حضور یکی از چین‌شناسان^۱ برجسته برگزار کرد (<https://www.orfonline.org>). هند دومین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در جهان است که با ۵۰۹ مرکز، پس از آمریکا و قبل از چین قرار دارد. رتبه این نهاد هندی در سطح جنوب و شرق آسیا در بین ۱۰۰ اتاق فکر برتر، چهارم است و در بین بهترین مراکز مطالعاتی حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در رده سی و سوم قرار دارد. علاوه بر این، شش مرکز مطالعاتی دیگر هند از جمله «دهلی پالیسی گروپ»، «مؤسسه مطالعات صلح و منازعه» و «شورای مسائل جهانی هند» در جمع بهترین‌های حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل قرار دارند (McGann, 2019).

۸-۲-۴. شورای روابط بین‌الملل آرژانتین^۲

این شورا به‌عنوان یک نهاد خصوصی غیر انتفاعی در ۱۹۷۸ تأسیس گردیده است. این شورا

1. Pradeep Taneja.

2. Argentine Council for International Relations.

به دنبال مطالعه و تجزیه و تحلیل مباحث سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در روابط بین‌الملل است. هدف نهاد این است که شرایط و محیطی را فراهم کند که در آن مشکلات بین‌المللی مرتبط با آرژانتین مورد مطالعه و گفت‌وگو قرار گیرد (<http://www.cari.org.ar>). این نهاد اهداف تحقیقاتی خود را در قالب برگزاری کنفرانس، سمینار، ایجاد گروپ‌های مطالعاتی و میزگردهای علمی تعقیب می‌کند. خروجی مطالعات این شورا در اختیار نمایندگان مسئول ملی و بین‌المللی با هدف تقویت صلح، توسعه و ایجاد زمینه درک بهتر از مسائل جهانی، قرار می‌گیرد (<https://uia.org/s/or/en/1100041323>). این شورا در بین ۷۸ اتاق فکر برتر آمریکای جنوبی و مرکزی در رتبه چهارم قرار دارد و رتبه جهانی آن چهل و چهارمین مرکز معتبر جهان است و در بین بهترین مراکز مطالعاتی حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در جایگاه سی و هشتم قرار گرفته است. آرژانتین دارای ۲۲۷ مرکز و پنجمین کشور دارای بیش‌ترین اتاق فکر در جهان است (McGann, 2019).

۸-۲-۵. مؤسسه مطالعات دفاعی و استراتژیک^۱ سنگاپور

این مؤسسه بزرگترین مرکز مطالعاتی در دانشکده مطالعات بین‌الملل دانشگاه صنعتی نانیانگ سنگاپور است. پژوهشکده دفاع و مطالعات استراتژیک (IDSS) در سال ۱۹۹۶ تأسیس گردید. بعد از آن‌که دانشکده مطالعات بین‌المللی به‌عنوان یک واحد مستقل در این دانشگاه شروع به فعالیت کرد، در سال ۲۰۰۷ این مؤسسه به‌عنوان مرکز مطالعاتی وابسته آن گردید. این نهاد مطالعاتی نه برنامه تحقیقاتی را در سه حوزه پیش می‌برد:

الف. حوزه آسیا پاسفیک: مطالعات امنیت منطقه‌ای، چین، جنوب آسیا و ایالات متحده آمریکا؛

ب. حوزه مجمع‌الجزایر مالایی: متمرکز بر اندونزی و مالزی؛

ج. حوزه دفاعی امنیتی: برنامه‌های امنیت دریایی، تحولات نظامی و مطالعات نظامی.

نتایج تحقیقات این مؤسسه در قالب کتاب، مجله، بولتن، بررسی‌های سالانه، گزارش‌های سیاسی و مقالات علمی و... منتشر می‌شود (<https://www.rsis.edu.sg>).

بر اساس آخرین سروی انجام‌شده، این مؤسسه در سطح جهانی در رتبه صدم بهترین مراکز

1. Institute for Defense and strategic studies.

مطالعاتی قرار دارد، در حوزه جنوب‌شرق آسیا و پاسیفیک دومین نهاد معتبر است و در بین بهترین مراکز مطالعاتی حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل در جایگاه پنجاه و ششم قرار گرفته است. سنگاپور تنها ۱۸ اتاق فکر دارد که به لحاظ عددی کم‌تر از افغانستان ولی به لحاظ کیفی جایگاه مراکز مطالعاتی آن متفاوت است (McGann, 2019).

۳-۸. بهترین مراکز مطالعاتی خاورمیانه

در این بخش نیز به معرفی اجمالی چهار نهاد پژوهشی در خاورمیانه می‌پردازیم. از کشورهای مصر، اردن، ترکیه و اسرائیل، نهادهایی برگزیده شده‌اند که بالاترین رتبه را در ارزیابی سال ۲۰۱۸ در بین مراکز مطالعاتی حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل دارند.

۱-۳-۸. مرکز مطالعات سیاسی و استراتژیک الاهرام^۱ مصر

این مرکز در سال ۱۹۶۸ به‌عنوان یک سازمان تحقیقاتی مستقل تأسیس گردید. حوزه‌های مطالعاتی این مرکز، سیاست بین‌الملل، منازعه اعراب و اسرائیل، مطالعات صهیونیستی و تحولات جامعه اسرائیل و همچنین مطالعه همه‌جانبه خود مصر می‌باشد. این مرکز سالانه پذیرای بازدیدکنندگان مختلف از قبیل نمایندگان نهادهای آکادمیک، نمایندگان خبرگزاری‌ها، شخصیت‌های سیاسی و دیپلمات‌های مقیم قاهره می‌باشد. نتایج تحقیقات و تحلیل‌های این نهاد در اختیار رهبران سیاسی، قانون‌گذاران و پالیسی‌سازان، نهادهای حکومتی، احزاب سیاسی، نظامیان و پژوهش‌گران مسائل بین‌الملل است. گزارش‌های ماهوار و سالانه این نهاد به زبان‌های عربی و انگلیسی منتشر می‌شود (<http://ftp.euromesco.net>). بر اساس آخرین سروی، کشور مصر دارای ۳۹ مرکز مطالعاتی است که معتبرترین آن‌ها همین نهاد با رتبه هفتاد و دوم جهانی است که در سطح خاورمیانه و شمال آفریقا جایگاه چهارم را به خود اختصاص داده است. همچنین، این نهاد در بین ۱۵۵ مرکز مطالعاتی برتر در حوزه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل به‌عنوان تنها نهاد مصری، دارای رتبه سی و چهارم است (McGann, 2019).

۲-۳-۸. مرکز مطالعات استراتژیک^۲ اردن

مرکز مطالعات استراتژیک اردن در سال ۱۹۸۴ به‌عنوان بخشی از دانشگاه اردن تأسیس

1. Al- Ahram Center for Political and Strategic Studies (ACPSS).
2. Center for Strategic Studies (CSS).

گردید. این مرکز، نخستین نهاد تحقیقاتی در این کشور بود که به تحقیق، تحلیل و ارائه راه کار در منازعات منطقه‌ای، روابط بین‌الملل و مسائل امنیتی پرداخت. از ۱۹۸۹ به بعد، قلمرو کاری این نهاد به مطالعات دموکراسی، تکنرگرایی سیاسی، توسعه و محیط‌زیست نیز گسترش یافت. این نهاد از حمایت دولت اردن، سفارت بریتانیا در اردن و آژانس توسعه ملی کانادا برخوردار است. هدف این نهاد، فراهم‌سازی اطلاعات و تحلیل برای محققان و پالیسی‌سازان و تأثیرگذاری بر آینده اردن و جهان عرب تعریف شده است (<http://jcass.org>). بر اساس سروی ۲۰۱۸، اردن دارای ۲۸ مرکز مطالعاتی است و معتبرترین آن‌ها همین مرکز است که در سطح جهان رتبه یک‌صد و بیست و نهم را از آن خود کرده و در بین ۱۰۳ مرکز برتر خاورمیانه، معتبرترین نهاد محسوب می‌گردد. هم‌چنین، در میان بهترین مراکز حوزه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در جایگاه سی و ششم قرار دارد (McGann, 2019).

۸-۳-۳. بنیاد تحقیقات سیاست‌های اقتصادی ترکیه^۱

این بنیاد در سال ۲۰۰۴ به‌عنوان یک نهاد پژوهشی غیر انتفاعی و غیر ایدئولوژیک تأسیس گردید. ایجاد این نهاد بر این فرض استوار است که دانش و نظریه، آینده ترکیه را شکل می‌دهد. این نهاد دارای پنج مرکز مطالعاتی است که برنامه‌های مختلف از جمله مطالعات منطقه‌ای و مسائل بین‌المللی را مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند. علاوه بر آن، برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی مشترک و یا مستقل از جمله برنامه‌های کاری این نهاد است. ارزیابی و تحلیل‌های این نهاد مناسبات بیرونی دوجانبه، چندجانبه و منطقه‌ای ترکیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به‌عنوان مثال: در سال ۲۰۱۳، پس از ناکامی بهار عرب، این نهاد مقاله‌ای را با عنوان «پالیسی ترکیه در خاورمیانه و شمال آفریقا پس از بهار عرب» منتشر کرد. در سال ۲۰۱۵ که ترکیه ریاست گروه جی ۲۰ را به عهده داشت، این نهاد نقش رهبری گروه تماس (T20) را ایفا می‌کرد (<https://www.tepav.org.tr>). بر اساس آخرین سروی انجام‌شده، ترکیه دارای ۴۸ اتاق فکر است و این نهاد ترکیه در خاورمیانه و شمال آفریقا هفتاد و نهمین مرکز معتبر به شمار می‌رود و در بین بهترین مراکز مطالعات مرتبط با سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی در جایگاه پنجاهم قرار دارد. قابل ذکر است که معتبرترین اتاق فکر ترکیه در سطح جهان، بنیاد مطالعات اقتصادی و اجتماعی ترکیه است با رتبه هفتاد و نهم. علاوه بر این، چهار نهاد پژوهشی

1. Economic Policy Research foundation of Turkey (TEPAV).

دیگر ترکیه از جمله «مرکز مطالعات اقتصادی و سیاست خارجی»، «انجمن روابط جهانی» و «سازمان تحقیقات استراتژیک بین‌المللی» در جمع بهترین مراکز عرصه سیاست خارجی و مسائل بین‌المللی قرار دارند (McGann, 2019).

۸-۳-۴. مؤسسه مطالعات امنیت ملی^۱ اسرائیل

دانشگاه تل‌آویو در سال ۱۹۷۵ در واکنش به جنگ شش‌هفته‌ای اکتبر ۱۹۷۳، معروف به جنگ یوم کیبور، که برای اسرائیل بسیار غافل‌گیرکننده بود، تصمیم گرفت که یک مرکز برای مطالعات امنیتی ایجاد کند. تلاش‌های عملی برای ساخت این مرکز از ۱۹۷۶ آغاز و در ۹۱۷۸ موجب راه‌اندازی این نهاد تحقیقاتی گردید. در سال ۱۹۸۳ اولین کمک مالی مهم را از «ملوین جفی^۲» ساکن کالیفرنیا، آمریکا دریافت کرد. مأموریت این نهاد انجام تحقیقات ابتکاری، با کیفیت و مرتبط تعریف شده است که گفتمان رایج در مورد امنیت ملی اسرائیل را شکل دهد. علاوه بر آن، این نهاد تحلیل‌های سیاسی و توصیه‌نامه برای تصمیم‌گیرندگان، رهبران سیاسی و نهادهای استراتژیک در اسرائیل و بیرون از اسرائیل ارائه می‌کند. چهار ارزش اساسی تحقیق حرفه‌ای، تحقیق مرتبط، استقلال فکری و کار تیمی، الهام‌بخش پژوهش‌گران این مرکز است. روابط اسرائیل-آمریکا، اسرائیل-چین، اسرائیل-فلسطین و مطالعات منطقه‌ای از قبیل اروپا، کشورهای خلیج، ایران، ترکیه و حزب‌الله از جمله محورهای مورد تحقیق و تحلیل این نهاد است. پروژه‌های تحقیقاتی از قبیل «روزی پس از عباس: و سناریوهای مختلف دارای اهمیت استراتژیک برای اسرائیل»، «جوامع یهودی آمریکا و امنیت ملی اسرائیل»، «تهدیدهای موجود علیه اسرائیل» و «روابط یهودیان و اعراب در داخل اسرائیل»، در دستور کار این مرکز قرار دارد (<https://www.inss.org.il>). اسرائیل دارای ۶۹ اتاق فکر است و این نهاد، معتبرترین نهاد تحقیقاتی اسرائیل است که در سطح جهانی رتبه یک‌صد و نهم را دارا می‌باشد و در خاورمیانه و شمال آفریقا دومین مرکز معتبر است و در بین بهترین مراکز عرصه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل در جایگاه هشتم و پنجم قرار دارد. علاوه بر این، دو نهاد دیگر اسرائیلی نیز در جمع بهترین مراکز مطالعاتی دنیا در زمینه سیاست خارجی و روابط بین‌الملل قرار دارد (McGann, 2019).

1. Institute for National Security Studies (INSS).
2. Melvin (Mel) Jaffe.

نتیجه گیری

سیاست‌گذاری در دنیای جدید بدون پشتوانه علمی، منتج به نتیجه مورد نظر نمی‌گردد. از طرفی هم مباحث گسترده و نامنظم علمی که در محیط‌های آکادمیک انجام می‌گیرند، نمی‌توانند پالیسی‌سازان را کمک کنند؛ از این رو، اتاق‌های فکر به‌عنوان نهادهای علمی- عملیاتی ظهور کرده‌اند که از یک طرف قدرت دانش در عرصه سیاست را نشان بدهند و از جانب دیگر مناسب‌ترین تحلیل و راه‌کار را در زمان مناسب در اختیار سیاست‌مداران و تصمیم‌گیرندگان قرار دهد؛ از این رو، می‌توان گفت عصر امروز، عصر رقابت اتاق‌های فکر است. چنان‌که مطالب این مقاله نشان داد، پیوند مستقیم بین میزان قدرت و تأثیرگذاری کشورها در نظام بین‌الملل با میزان و کیفیت اتاق‌های فکر فعال در آن کشور وجود دارد؛ بنابراین، کشورهای در حال توسعه و درگیر منازعه برای عبور از دشواری‌ها و مقابله با چالش‌ها نیازمند سرمایه‌گذاری در این مورد است. این راهی است که تجربه شده و نتیجه آن قابل تردید نیست. اگر افغانستان برای عبور از جنگ، ایجاد ثبات، موفقیت در توسعه و تعامل سازنده با محیط بیرونی، در کنار دیگر تلاش‌ها، در این زمینه سرمایه‌گذاری کند، چانس بهتری برای نجات خواهد یافت. از این جهت، انتظار می‌رود نخبگان سیاسی، دولت‌مردان و نخبگان اقتصادی ما این عرصه را مورد توجه قرار دهند.

منابع:

1. McGann, James, (2011), Think Tanks: The Global, Regional And National Dimensions, file:///E:/Books/Think%20Tanks%20in%20Policy%20Making.pdf.
2. McGann, James,(2019), 2018 Global Go To Think Tank Index Report.
3. McGann, James(2008)2007 Global Go To Think Tank Index Report.
4. Linbo, Jing(2015) Global Think Tank Evaluation Report, https://lyd.org/wp-content/uploads/2016/01/CASS_Global-think-tank-evaluation-report-1.pdf.
5. <https://thebestschools.org/features/most-influential-think-tanks/>.
6. <https://www.wellesley.edu/careereducation/resources/introduction-think-tanks>.
7. 5.<https://www.inss.org.il>.
8. <https://www.tepav.org.tr>.
9. <http://jcss.org>.
10. <http://ftp.euromesco.net>.
11. <https://www.rsis.edu.sg>.
12. <https://uia.org/s/or/en/1100041323>.

13. <http://www.cari.org.ar>.
14. <https://www.orfonline.org>.
15. <https://portal.fgv.br/en>.
16. <http://www.cicir.ac.cn/NEW/index.html>.
17. <https://www.swp-berlin.org/en/projects>.
18. <http://www2.jiia.or.jp>.
19. <https://www.chathamhouse.org>.
20. <https://carnegieendowment.org>.
21. <https://www.ifri.org/en/about/missions-of-ifri>.
22. <https://areu.org.af>.
23. <https://www.wellesley.edu/careereducation/resources/introduction-think-tanks>.
24. <https://searchcio.techtarget.com/definition/think-tank>.

بنیاد اندیشه
تاسیس ۱۳۹۴

